

FARVÄL TILL STREJKVAPNET?

(Kolumn ÅU 4.3.99)

Lars Hertzberg

Den ungfinska riksdagsmannen _Jukka Tarkka_ skrev för några år sedan i _Suomen Kuvalehti_ (ungefär) att strejkerna tillhör det förgångna, de har blivit ett slags folklore i stil med folkdanser och knätofsar. När vi säger att något tillhör det förgångna menar vi ofta att vi önskar att det vore så. I själva verket har det som tillhör det 'förgångna' ofta en envis benägenhet att leva vidare: etnisk krigföring i ex-Jugoslavien, rasism bland finländska poliser, människor som svälter mitt i välfärden. Eller flygledarstrejken.

Men även om strejkerna fortsättningsvis är en påtaglig realitet, är det ett faktum att de har ändrat karaktär. Strejken i dess ursprungliga form var industriarbetarens vapen för att höja priset på sin enda tillgång: sin arbetskraft. Genom att vägra arbeta kunde han täppa till arbetsgivarens inkomstflöde, och på så sätt förhandla sig till en större andel av det mervärde han hjälpte till att producera. På sätt och vis rörde det sig på ömse sidor om en enkel uträkning, men egentligen var det mera komplicerat än så. För att lyckas måste strejken respekteras av tredje part: det fick inte finnas strejkbrytare som var villiga att bryta fronten och en polismakt som var beredd att med våld bryta igenom strejkvakternas led. Fackföreningsrörelsens tunga bidrag till den moderna välfärdsstatens tillkomst var att den lyckades få strejkerna att framstå som legitima vapen i kampen för rättvisa. Industriarbetet var inte längre ett slags slaveri. Det som återstår av fackföreningsrörelsens rättspatos är ett arv från dessa tider.

*

Vissa människor har kanske inte märkt att dagens strejker oftast har en helt annan karaktär. Idag är det vanligen en tredje part som mest direkt drabbas av strejkens verkningar. Arbetsgivaren är ofta stat eller kommun, inte ett vinstdrivande företag. En stor del av arbetskraften är idag sysselsatt inom s.k. serviceyrken, vilket betyder att den står i direkt beröring med den stora allmänheten i form av kunder, klienter, patienter. De som förväntas solidarisera sig med strejken är samtidigt de som mest påtagligt får känna av den.

Det här kan ibland ta sig absurda uttryck. Vissa av oss minns ännu elteknikerstrejken 1977 under salig _Jorma Reinis_ ledning, när elektriciteten i olika stadsdelar utan förvarning stängdes av för några timmar i taget. Hur kunde man i det läget visa sin solidaritet? Var det ett svek mot strejkfronten att köpa en ficklampa? Borde man ha gått in för att snubbla över möblerna därhemma i mörkret, och spillt stearin över sina papper?

Betraktade som serviceanställda befinner sig flygledarna (liksom elteknikerna) i en speciell situation: de står inte i sitt arbete i direkt kontakt med de människor de betjänar, och upplever därför knappast den solidaritet med kunderna som kan få andra fack att lägga band på sina krav i vetskap om att arbetstagarna igen en dag ska stå öga mot öga med sina kunder.

*

I den här situationen krävs det mera för att facken ska kunna bibehålla legitimiteten i sina strejker. Och då kan lockelsen bli stor att i stället _tvinga_ fram en förmånlig lösning: man vågar inte förlita sig på _fair play_. Isbrytarkungen _Niilo Wälläri_ blev berömd med sina aktioner, då han lyckades lamslå hela landets sjöfart genom att ta några isbrytare ur trafik. För ett antal år sedan försökte färjmanskapet ta ett strupgrepp på Karlö utanför Uleåborg genom att skära av alla förbindelser till fastlandet. (Till denna taktik hör också att man skyller alla eventuella katastrofer på motpartens omedgörlighet: ansvaret finns i luften mellan parterna och ingen behöver bära det.) Amerikanska transportarbetarförbundet under ledare som _Jimmy Hoffa_ satte utpressningen i system. Det var helt konsekvent att förbundet stod i nära förbindelse med maffian.

Filosofier har skrivit mycket om straffets berättigande, men jag har aldrig läst några diskussioner om rättvis lön eller pension. I varje fall kan den rätta lönen knappast bestämmas av ens förmåga att bedriva utpressning. I så fall skulle linbaneförarna ha den högsta lönen, medan lärare, kulturarbetare och vårdpersonal inom mentalvården knappast alls skulle kunna räkna med att få betalt.

I skuggan av elteknikerstrejken 1977 försiggick en annan strejk: skoarbetarnas. Den förhöjning elteknikerna krävde var lika stor som skoarbetarnas hela lön. Men det var givetvis elstrejken som drog till sig hela uppmärksamheten.

Till _fair play_ hör också att de strejkande borgar för legitimiteten i sina krav genom att personligen riskera en ekonomisk förlust. Den risken kan man minimera genom att samla ihop till stora strejkkassor i förväg genom medlemsavgifter. Avgifterna står i proportion till lönen. Det betyder i sin tur att strejker för dem som har den högsta lönen är relativt riskfria. Det skulle inte förvåna om flygledarna hör till den kategorin.

*

Flygledarstrejken förefaller vettlös. Man strejkar för att understryka att man är redo att flytta utomlands utan att behöva flytta utomlands. (Det vore ett intressant

tankeexperiment att föreställa sig att lönenivån i alla yrkeskategorier i enlighet med flygledarnas krav med ett slag skulle höjas till, låt oss säga, tysk nivå.) Finnairs förluster är så pass stora att det skulle ha blivit billigare att ge flygledarna 100.000 mark i månadslön och var sin limousine med privatchaufför. Men man tycks ha kvar en del principer och en omtanke om den allmänna löneutvecklingen.

Strejkrätten har vissa drag gemensamma med yttrandefriheten. Det finns goda skäl att inte ingripa mot strejker bara för att de är vettlösa liksom att inte förbjuda ställningstaganden eller konstverk bara för att de är motbjudande. Inte därför att det är svårt att dra gränser, utan därför att friheten innebär en uppfostran till ansvar. Men varken strejkrätten eller yttrandefriheten är en metafysisk princip som under inga omständigheter kan inskränkas. Det bästa sättet att undergräva dessa rättigheter är att missbruka dem.